

TEMA 1: **FRI ELLER FANGET?**

Aldrig har den danske ungdom været mere velstående. Verden ligger for de unges fødder, bliver de igen og igen fortalt. På samme tid dør flere og flere unge med psykisk sygdom: angst, stress og depression. Paradokset er afgørende for at nå en dybere forståelse af det at være ung i Danmark. Dette tema vil kigge på, hvad der kendetegner den unges identitet, hvilken form for samfund det unge individ vokser op i, og de 35.000 valg, det unge individ står over for hver evig eneste dag. Gennemgående for alle kapitler er forholdet mellem på den ene side ungdommens enorme valgfrihed i livet og på den anden side den fortvivlelse, som valgfriheden afstedkommer.

KAPITEL 1: IDENTITET

"Vore dages ungdom elsker luksus. Den har dårlige manerer, foragter autoritet, har ingen respekt for ældre mennesker og snakker, når den skulle arbejde. De unge rejser sig ikke længere op, når ældre kommer ind i et værelse. Den mod-siger deres forældre, skryder op i selskaber, sluger desserten ved spisebordet, lægger benene over kors og tyranniserer lærerne."

Sokrates, græsk filosof (cirka 400 f.Kr.)

Ungdommen har – i hvert fald siden Sokrates' tid – været udskældt og er blevet fortalt, at den ikke lever op til tidligere generationers evner. Om årsagerne hertil er en reel bekymring for fremtidens samfund eller blot konkret misundelse for den næste generations muligheder, er umuligt at afgøre. Uanset hvad så gør ungdommen tilsyneladende aldrig det rigtige og opfører sig anderledes og værre end tidligere **generationer** af unge.

Hver generation har sin måde at se ud på, sine normer og værdier.

Kært barn har mange navne, og ungdommen som generation er ingen undtagelse. Din generation pådattes mange etiketter, for eksempel 'Zappergenerationen', 'Generation Z', 'MeWe-generationen', 'Generation Fremtidsplan' eller 'Generation Happy'. Andre mindre positive etiketter er eksempelvis 'Generation Dum', 'Narcissisme-generationen', 'Generation Curling' og 'Generation Fucked Up'.

De mange forskellige etiketter på nutidens ungdomsgeneration bidrager til billedet af en generation, der mere end nogen tidligere generationer er blevet sat på begreb af omverdenen, hvilket fortæller om en massiv optagethed af netop din generation.

Om denne optagethed skyldes et forfaldsbillede af en senmoderne, egoistisk ungdom, der frit gør, hvad den vil og passer den, eller om optagetheden skyldes en uvidenhed om, i hvilken retning ungdomsgenerationen vil føre samfundet, er svært at konkludere. Én ting, der kan konkluderes, er, at din generation skaber sin egen identitet i et omfang, historien ikke tidligere har tilladt eller muliggjort.

I dette kapitel sætter vi fokus på, hvad der menes med identitetsdannelsesbegrebet, og hvordan du har tillært dig dine normer, værdier og adfærdsmønstre – den såkaldte **socialiseringsproces**.

1.1 Socialisering – hvem og hvad former din identitet?

Den dag du bliver født, er dit kendskab til verden og det samfund, der omgiver dig, begrænset til, hvad du kan registrere på fødestuen. På dette tidspunkt har du nogle biologiske forudsætninger i form af en arvemasse, der fra naturens side fastlægger, om du har blå øjne, store ører eller rødt hår. Hvad der endnu ikke er bestemt

på dette tidspunkt, er, hvilke indtryk du som individ vil blive udsat for i det miljø, du placeres i, og ikke mindst hvilke konsekvenser disse indtryk vil have for din fremtidige adfærd og dine fremtidige holdninger. Denne proces kaldes **socialisering**. Socialisering kan altså udtrykkes som den tillæring af normer, værdier og adfærdsmønstre, der sker hos individet i løbet af livet.

Især begrebet normer er centralt. En norm kan defineres som *en social forventning om en specifik adfærd* eller mere generelt som *de sociale regler for adfærd i et fællesskab*. I samfundet møder du både formelle og uformelle normer. De **formelle normer** er nedskrevne regler (for eksempel straffeloven eller gymnasiets studie- og ordensreglement) om, hvad du må og ikke må i en given situation. Hvis du for eksempel kører over for rødt på din cykel, så kan politiet give dig en bøde med henvisning til samfundets formelle normer (færdselsloven).

De **uformelle normer** er derimod ikke nødvendigvis skrevet ned nogen steder. Uformelle normer findes dog også i større skala i samfundet, idet du for eksempel holder døren for andre, venter pænt i køen i supermarkedet og rejser dig for en ældre dame i bussen. Disse normer siges at være **internaliseret**, da de ikke kræver, at nogen specifik autoritet håndhæver dem, for at du følger dem.

Almindeligvis følges både de formelle og uformelle normer, men til tider forbryder individer sig mod en norm. Resultatet heraf vil være, at der kommer negative **sanktioner** mod det normbrydende individ. Sanktioner kan forstås som den straf, der gives som konsekvens af en handling. Når man cykler over for rødt lys, vil denne sanktion for eksempel være en bøde, der ved hjælp af et økonomisk incitament

Normbrud.

prøver at få dig til at rette dig efter normen i fremtiden (at gå over for grønt). I en situation, hvor du har brudt en uformel norm, kunne dine klassekammeraters sanktion for eksempel være, at de ikke talte med dig (hvis du er normbryderen) i det kommende frikvarter, eller at du ikke blev inviteret med til en fest i weekenden.

Sanktioner kan dog også være positive. Hvis du er god til at forstå de uformelle normer og følge disse, så kan du for eksempel blive belønnet med mange venner og en sød kæreste. Hvis du på samme måde formår at følge de formelle normer i uddannelsessystemet og leve op til de specifikke krav (afleverer opgaver, kommer til tiden), så bliver du belønnet (med karakterer) og kan vælge præcis den uddannelse, du har lyst til at tage efter gymnasiet.

Hele dette system af sociale sanktioner, hvis individet ikke overholder formelle eller uformelle normer, kaldes den **sociale kontrol**. Den sociale kontrol skal ikke forstås på samme måde, som når politiet udøver kontrol (gennem sin autoritet), men snarere som et system, hvor alle holder øje med, at de gældende normer overholdes.

Man kan i forlængelse heraf tale om, at vi alle har forskellige **sociale roller**. Du kender det måske fra dine egne klassekammerater. En af dem er klassens klovn, en anden er den veltrænede sportspige, og en tredje den flippede guitarist. Hver især

påtager de sig en social rolle i den **sociale struktur** (i dette tilfælde klassen).

Det er dog ikke altid, at klassens klovn selv anerkender sin egen rolle. Det kan være, at hun faktisk ser sig selv som den tjekkede pige, hvor håret altid sidder perfekt, og som aldrig træder et skridt ved siden af. I så fald vil der være tale om en **rollekonflikt**. En rollekonflikt kan ikke lade sig gøre på længere sigt, da den sociale struktur altid vil kræve en tilpasning, og den sociale kontrol vil medføre, at hun vil blive sanktioneret, da hun ikke følger den sociale rolle, der forventes af hende. Derfor vil hun enten blive nødt til at forsøge at få sine klassekammerater til at ændre deres syn på hendes rolle eller måske selv erkende, at hun har en anden rolle – nemlig som klassens klovn – end hun selv umiddelbart så sig i.

Men hvordan socialiseres vi til at kende de sociale spilleregler, så vi kan følge normerne?

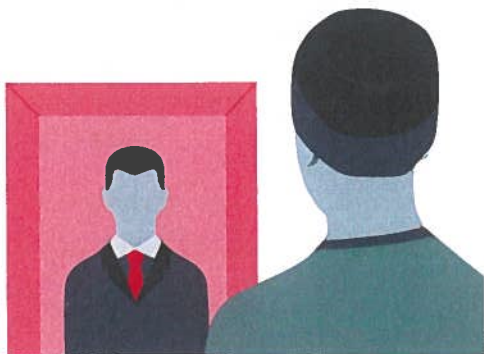
En persons socialiseringsproces kan foregå på en række måder.

Den **primære socialisering** finder primært sted i hjemmet og er derved den første socialisering, et menneske gennemgår. Lige fra du fødes, hvor du reelt set er uden sproglige eller sociale kompetencer, udsættes du for indtryk fra din nærmeste familie i form af adfærd, kropssprog og lyde. Denne vedvarende kontakt, både fysisk og verbalt, skaber en generel

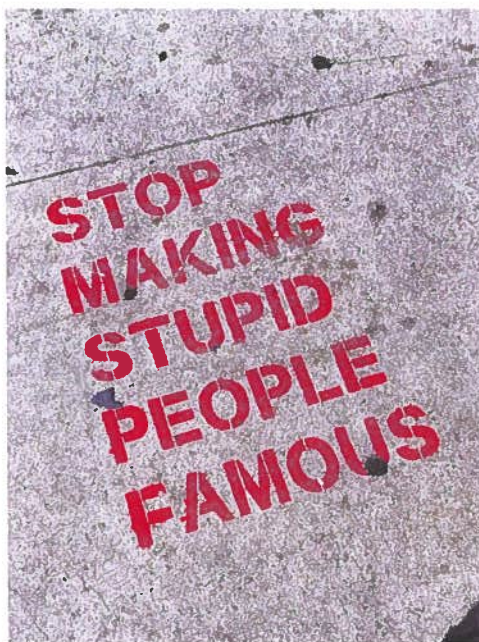
identifikation med de rollemodeller, du omgås, og på denne måde tillærer man sig den adfærd, der forventes.

Den **sekundære socialisering** foregår i de samfundsmæssige institutioner, der omgiver os i vores hverdag. I det senmoderne samfund foregår den primære og sekundære socialisering som en sideløbende proces, og den primære proces ophører derved ikke, når den sekundære socialisering begynder. Ved institutioner forstås blandt andet børnehave, fritidshjem og skole, der i høj grad er pædagogisk funderede og derved aktivt søger at "opdrage" og påvirke barnet ud fra nogle samfundsgivne principper.

Den sekundære socialisering begrænser sig dog ikke kun til denne form for institutioner. En mindst lige så væsentlig påvirkning af os kan ske gennem fællesskaber som pigerne i håndboldklubben, drenge nede ved skaterrampen etc. Fælles for institutionerne i den sekundære socialiseringsproces er, at der hersker mere eller mindre veldefinerede normer for, hvordan man opfører sig og bør opføre sig som person. Derved er både den primære og sekundære socialisering centrale for din identitetsdannelse.

Nogle gange er ens sociale rolle anderledes, end hvad man selv forventer.

Ser du reality-tv? Deltagerne i sådan et show kan være en referencegruppe for dig!

De klassiske institutioners indflydelse på din identitet står dog langt fra alene i den sekundære socialiseringsproces i dagens samfund. Massemediernes indflydelse på børn, unge og sågar voksnes identitetsdannelse er tiltagende. Allerede fra barnsben påvirkes vi af børneudsendelser med reklamespots målrettet børn, og senere, i puberteten, overtages disse af realityprogrammer.

Disse grupper, som du reelt set ikke indgår i, men alligevel relaterer dig selv til, kaldes **referencegrupper**.

En referencegruppe behøver dog ikke at være realitystjerner, men kan ligeledes være et band, gymnasiets 3. g'ere eller – måske mere sjældent – politiske personligheder. Allerede fra din tidlige ungdom udsættes du – i en globaliseret og medialisert verden – konstant for udefrakommende påvirkning fra alle slags medier.

FIGUR 1.1 Dobbeltsocialisering

	Familie	Institution
Barnets sociale position	Unik	Lige med andre
	Uerstattelig	Udskiftelig
Sociale relationer	Privat	Offentlig
	Gennemvævet af følelsesmæssige bånd	Objekt for arbejde
Barn-barn relation	Få, stabile	Mange, skiftende
	Forskellige aldre	Samme aldersgruppe (mere eller mindre)
Konsekvenser af dobbeltsocialisation	Barnet lærer at formulere sine egne behov (selvregulering og forhandling mere end at adlyde). At være mere sensitiv over for andres behov og ønsker.	Barnets sociale kompetencer udvikles i højere grad i institutionerne (mental robusthed). Identifikation med jævnaldrende har stor betydning for barnet. Barnet lærer at skifte mellem forskellige koder i forhold til børn fra forskellige lag (fleksibilitet).

I denne forbindelse taler vi om **den tertiære socialisering**, når man som individ tillærer sig normer igennem tv, internet og især de sociale medier. En væsentligt kendetegn er her, at normsenderen ikke er fysisk til stede.

Dobbeltsocialisation = familiens endeligt?
At vores socialisationssfære i stort omfang er gået fra den primære sfære til den sekundære sfære, har fået betegnelsen **dobbeltsocialisering**.

Dobbeltsocialisering betyder reelt bare, at man som barn og ung i en stor del af sin vågne tid udsættes for to socialiseringsarenaer samtidig – nemlig familien (den primære) og vuggestuen, skolen, gymnasiet eller i håndboldklubben (den sekundære). Med hensyn til identitetsdannelsen er den helt store forskel den, at hvor du i familien opfattes som værende unikt, så opfattes du i institutionerne i princippet som én blandt mange.

Familien – fra omdrejningspunkt til serviceorgan?

I takt med at socialiseringen foregår andre steder end i den primære sfære, er det åbenlyst, at den sociale enhed – familien – forandrer sig med hensyn til funktioner og sammensætning.

Familien i det traditionelle samfund var karakteriseret ved at være et produktionsfællesskab på eksempelvis en gård. Manden sørgede for mark og dyr, kvinden for eksempelvis malkning og hjemmet, og børnene hjalp til, hvor det gav mening. Hermed havde familiens medlemmer en funktion. Socialiseringen foregik først og fremmest via denne proces. Her levede de fleste børn i en forholdsvis sammenhængende ramme af forældre og andre voksne, de kendte.

I det moderne samfund (industri-samfundet) ændrede familien stille og roligt rolle på flere områder. For det første blev børn og kvinder trukket ud af produktionen – nu havde manden arbejde uden for

hjemmet, og kvinderne fik rollen som husmoderen, der opdrog børnene og tog sig af hjemmet. Først omkring 7-8-årsalderen stiftede børnene bekendtskab med samfundets institutioner – skolen. Samtidig med den langsomme udvikling i familiens funktion ændrede familiestrukturen sig ligeledes stille og roligt hen imod nutidens senmoderne samfunds familietype.

Familierne i nutidens senmoderne samfund har således ændret struktur i den forstand, at husholdningerne er blevet mindre og mindre (færre børn), der er flere singler, der er flere skilsmisser, og danske kvinders erhvervsfrekvens er blandt verdens højeste – dvs. kvinderne er også meget aktive på arbejdsmarkedet. Efterhånden har samfundet derved bevæget sig i en retning, hvor langt de fleste børn og unge bevæger sig mellem forskellige rum med en lang række af forskellige mennesker og forskellige værdier og normer. Det enkelte barn i dag bliver nødt til at lære og håndtere brud og skift fra det ene rum til det andet – ikke mindst delebørn, der bevæger sig mellem forskellige sammenbragte familier med forskellige værdi- og normsæt. Sndringen mellem primær og sekundær socialisering er derfor ikke længere tydelig. Børnene

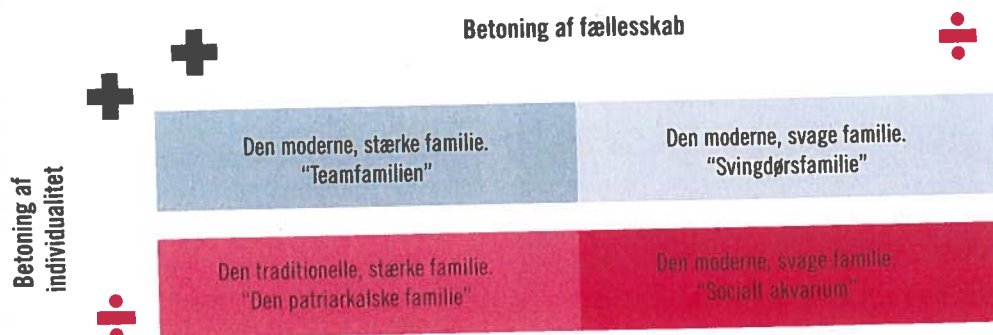
opdrages i hjemmet og i institutionerne – altså dobbeltsocialiseres de.

Der er således ingen tvivl om, at familien over tid har mistet nogle funktioner (man kan tale om **den funktionstømte familie**), i takt med at samfundsudviklingen har gjort det nødvendigt med et vist hustandsindkomstniveau med deraf følgende **systemafhængighed** (dagpleje, vuggestuer, SFO'er, skoler etc.). Men derfra og til at sige, at familien som socialisationsaktør er død og borte, er der dog lang vej. Reklamernes billede af nødvendigheden af at skabe den klassiske kernefamilie er nok presset, men for eksempel indgår flere og flere skilte i nye parforhold, hvorved det vil være en overdrivelse at tale om, at vi vender familien ryggen. Den har blot fået en anden rolle og betydning i individets socialiseringsproces.

I takt med samfundets stigende fokus på individet og dets udfoldelsesmuligheder er det åbenlyst, at familien i det senmoderne samfund skal søge at skabe en balance mellem de individuelle behov (karriere, fritid, cafébesøg, venner etc.) og hensynet til fællesskaber i familien.

Socialpsykologen Lars Dencik har i den sammenhæng opstillet fire familietyper, som han mener findes i det senmoderne

FIGUR 1.2 Familietyper i det moderne samfund

KILDE VICTOR BJØRNSTRUP, OLIVER SKOV OG TOBIAS MATTHIESEN: "SAMF PÅ B" (COLUMBUS 2016)

samfund. Disse er opstillet i figur 1.2 med to akser – betoningen af individualiteten og betoningen af fællesskabet.

I **teamfamilien** har familiemedlemmerne frirum til og mulighed for at udvikle og realisere deres individuelle ønsker og behov, samtidig med det enkelte familiemedlem er bevidst om at opretholde et fællesskab og en samhørighed med familiens øvrige medlemmer. Med andre ord er der plads til individet i fællesskabet.

I den såkaldte **svingdørsfamilie** har familiemedlemmerne ikke stort fokus på at afstemme egne behov og interesser med familiens krav om at koordinere fælles anliggender. Til gengæld er det enkelte familiemedlems egne behov øverst på 'to-do-listen' og derved mødes familiens medlemmer billedligt talt – i svingdøren.

I familietyper, som Dencik betegner som **socialt akvarium**, tilbringer familiens medlemmer reelt meget tid sammen rent fysisk, men der foregår ikke mange

aktiviteter for at skabe samhørighed og fællesskab mellem familiens forskellige medlemmer.

I den **patriarkalske familietype** er der ingen tvivl om, at det enkelte individs præferencer og behov underlægges fællesskabets ditto. I denne familietype tages beslutningerne af familiens patriark. Der behøver ikke at være tvang involveret, da familiens øvrige medlemmer oftest er socialiseret til et sådant familiært hierarki. Denne familietype findes oftere i familier med anden etnisk herkomst end dansk. Dette kan måske være en forklaring på, at nogle børn og unge med anden etnisk baggrund har svært ved at agere i det danske samfunds frie normsæt og se på deres jævnaldrende danske kammerater udfolde deres individuelle ønsker?

1.2 Identitet – hvad er det?

Indtil videre har du læst om, hvordan du har tillært dig generelle normer for adfærd i samfundet, men hvad med de unikke karakteristika, der knytter sig til identiteten i netop din generation?

I de senere årtier har der fra mange sider været en stigende interesse for begrebet 'identitet'. Fænomenet omtales i et hav af sammenhænge af psykologer, psykiatere, sociologer og andre eksperter på området.

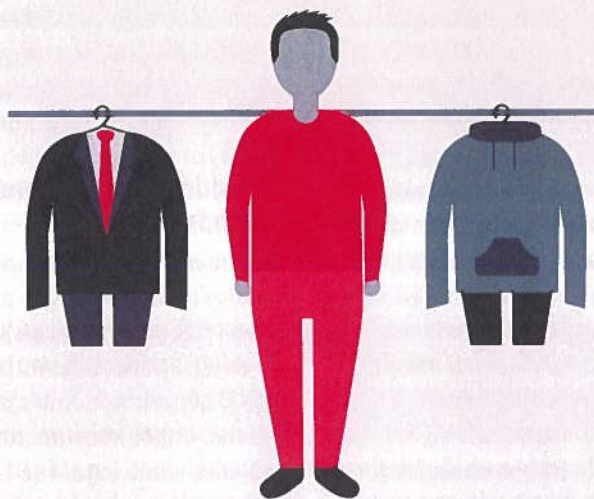
Identitet kan mest præcist defineres som de træk ved en person, der tilsammen kendetegner eller afgrænser personen som forskellig fra andre. Man kan med andre ord sige, at begrebet på nogle måder minder om ordet 'personlighed' eller 'karakter'.

At begrebet har fået så stor opmærksomhed, skyldes blandt andet, at mange samfund (der tidligere var relativt homogene med hensyn til etnicitet og religiøsitet) er i opbrud og – i en eller anden

Identitet kan være mange ting, men vi er alle unikke i vores sammensætning. Ligesom vores fingeraftryk!

Kamæleonen – et billede på den senmoderne identitet?

Kamæleonen er et billede på, hvordan det senmoderne individs identitet er sat sammen. Den tilpasser sig det sociale rum, den befinder sig i. Den kan ikke støtte sig til traditioner, ligesom man kunne det tidligere, og den har ikke et stærkt 'jeg', hvorfor den må støtte sig op ad andre, da den ikke kan stå alene. Kamæleonen er 'marginaliseret' i den forstand, at den tilpasser sig omverdens adfærd og værdier, fordi den ikke selv har nogen specifik kulturel bagage. Mærkevarer og andre ydre faktorer er kamæleonens vigtigste værktøjer til at tilpasse sig flokken. Dens valg af partner er ofte midlertidigt, da det aldrig er til at vide, hvad morgendagen bringer – måske kommer der et bedre tilbud? Kamæleoner har brug for bekræftelse, og hvis den ikke får det, føler den hverken 'skam' eller 'skyld' – den føler 'angst' for at stå alene og dermed været isoleret fra gruppen.

Individet er i den senmoderne kontekst overladt til sig selv uden en konkret tilknytning til hverken religion, traditioner eller familie. Der findes så at sige ikke længere ting,

der er prædetermineret for individet, hvorfor man står på egne fødder i senmodernitetens mest gennemsyrende projekt, konstruktionen af selvforståelse og identitet. Med overgangen til det senmoderne samfund bliver den sociale orden mere flydende, og mulighederne for at præge sit eget liv ses tydeligt i de mange nye livsformer, som dukker op. Denne udvikling skaber en helt ny form for social karakter hos individet – det gruppestyrede individ. Hos det gruppestyrede individ er selvforståelse og identitet en fleksibel størrelse, og den revideres derfor løbende alt efter omverdens skiftende forventninger.

Som individ i det senmoderne samfund socialiseres man altså som et selvstændigt individ, som har friheden til at definere sit eget liv, ned til den mindste detalje, men som samtidig også selv må bære ansvaret for sine valg. Det er dog en forudsætning for det senmoderne menneske, at omverdenen anerkender ens identitet, og at de tilmed respekterer ens ret til frit at tage beslutninger inden for rammerne af sit eget liv.

udstrækning – er ved at blive multikulturelle samfund i mindre velafgrænsede regioner eller overnationale sammenslutninger. På den måde kan der argumenteres for, at identiteten bliver mere diffus, da nationalstaten og mindre lokale fællesskaber kan hævdes at miste betydning for at definere, skabe og stabilisere individets identitet.

Herudover har det senmoderne samfund udviklet sig til det – for en del mennesker uoverskuelige – massesamfund, hvor man kan opleve sig selv som **identitetsløs** med følelsen af at forsvinde i den store mængde. Den stigende individualisering (som du skal læse mere om senere) har resulteret i, at det enkelte individ – for at opnå anerkendelse – må skille sig ud fra 'den store grå masse' ved blandt andet at tilegne sig og udvikle en særegen personlig identitet og måske flere forskellige sociale identiteter.

Identiteten er blevet mere usikker, og en del af de retningslinjer fra eksempelvis familien, skolen eller kirken, der kunne skabe tryghed, stabilitet og kontinuitet for den enkelte, er i høj grad i opløsning. Individets nære sociale fællesskaber svækkes i det individualistiske senmoderne samfund, og det får konsekvenser for måden, vi får eller skaber vores identitet og socialiseres på.

Men hvad menes der reelt med begrebet identitet?

I mange sammenhænge refererer identitet til dyberegående, grundlæggende og mere eller mindre varige karakteristika ved individer eller grupper af individer.

Anvendelsen af identitetsbegrebet er til tider præget af forvirring, og begrebet er efterhånden blevet tillagt så mange forskellige betydninger, at det faktisk kan risikere at blive indholdsløst.

Fælles er dog, at identitetsprocessen må siges at være en eksistentiel proces, der aldrig afsluttes.

En teoretiker, der har spillet en stor rolle i forståelsen af, hvad der karakteriserer nutidens senmoderne unge mennesker, er teoretikeren Anthony Giddens.

1.3 Giddens – en diagnose af senmoderniteten

En af de mest centrale teoretikere i forbindelse med skildringen af identitetsjagten i **det senmoderne samfund** er den engelske sociolog Anthony Giddens (1938-). Det senmoderne samfund er, ifølge Giddens, under konstant forandring og er således kendetegnet ved en dynamisk karakter, der bevæger sig langt hurtigere og mere intensivt end hidtil set i de traditionelle og industrielle samfundsformer. Teknologien symboliserer ved stadig markedsføring af nye produkter hele denne proces, hvor man efterhånden kan tale om en hyperinflation af produkter, for hvem gider have en iPhone 6s, når man kan få en iPhone 11.

Processen begrænser sig dog ikke til det stigende antal valgmuligheder med hensyn til forbrug. Giddens mener, at unges stigende **valgmuligheder** – på linje med første kapitel i denne bog – også skal ses som nødvendigheden af at træffe flere og flere eksistentielle valg som valg af seksualitet, uddannelse, partner, religion, fællesskaber mv.

Denne konstante fremvækst af nye valgmuligheder er helt specielt for det senmoderne samfund, og Giddens understreger i denne forbindelse, at intet tidligere samfund har været udsat for lige så mange forandringer, som det moderne menneske har oplevet op igennem 1990'erne og 2000'erne, og som det til stadighed oplever i dag.

Disse mange forandringer og det daglige informationsbombardement gør det både legalt og nødvendigt, at vi sætter spørgsmålstejn ved, hvad vi præsenteres for i al almindelighed, og ved samfundet som helhed. Dette betyder, at vi ikke længere læner os op ad tidligere viden i form af normer og tradition, men at vi lever i en tid, der er kendetegnet ved en stigende **aftraditionalisering**.

Imens tidligere samfund i høj grad var præget af faste og stærke fællesskaber (for eksempel familier, slægt, fagområde eller lokale foreninger), er senmodernitetens fællesskaber snarere ustadige. Disse fællesskaber bærer præg af at være midlertidige og kontekstafhængige uden samme grad af faste rammer og strukturer, som de traditionelle fællesskaber besad (for eksempel kærester fra datingapps, venner mange forskellige steder, onlinevenner). Disse

nye typer af fællesskaber kan benævnes **eventfællesskaber**.

Adskillelse af tid og rum

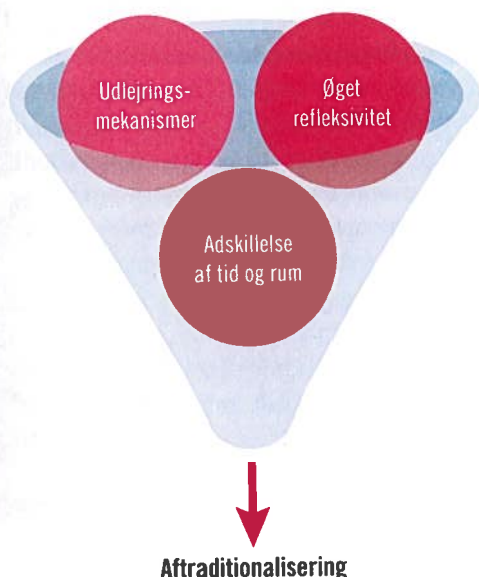
Det første centrale punkt for Giddens er den såkaldte **adskillelse af tid og rum**, som hersker i det senmoderne samfund. Adskillelsen af tid og rum skal forstås, som at den sociale interaktion og kommunikation ikke længere er afhængig af tid og rum.

For eksempel kan en person i København, uden at tage højde for den geografiske afstand (rum), ringe til Kina, uden at dette tager længere tid end at ringe til Varde (tid). Det vil sige, at dem, vi kommunikerer med, ikke længere behøver at være til stede samme tid og sted, og der er reelt set aldrig nogen, der er længere væk end en e-mail, en sms eller et telefonopkald. Kort sagt er dette en konsekvens af den elektroniske kommunikations udvikling, som muliggør kommunikation på tværs af kloden, døgnet rundt og uden begrænsning.

Udlejring og eksperter

Ifølge Giddens er et andet centralt kendetegn ved senmoderniteten, at man kan tale om de såkaldte **udlejningsmekanismer**. Dette begreb skal ses i tilknytning til det første punkt om adskillelse af tid og rum. Som følge af denne adskillelse pointerer Giddens, at der sker en nedbrydning af den traditionelle forankring i det lokale og nære område. De sociale relationer, der før lå fast forankret i nærmiljøet, er nu udlejret til det, han kalder **ekspertsystemer**. Disse systemer gennemsyrrer vores sociale liv i det senmoderne samfund. Hver gang vi befinder os i en af de talrige valgsituationer, som senmoderniteten byder os, har vi mulighed for at henvende os til en ekspert, der kan rådgive os på det respektive område.

FIGUR 1.3 Modernitetens dynamiske effekter

Det senmoderne menneske har i højere grad tillid til ekspertens vurdering, end hvad vedkommende kan finde i sine nærmeste sociale relationer. Et eksempel på denne sociale udlejring kan være, at man ikke længere går til den lokale landsbypræst, hvis der er problemer i ægteskabet, men i stedet foretrækker en certificeret parterapeut, som er postuleret 'ekspert' i den slags problemer. Andre eksempler på udlejring af relationer i senmoderniteten kunne være børnepasning i institutioner i stedet for i familien, og at ældre passes på plejehjem i stedet for af sine egne børn. Ekspertsystemerne behøver dog ikke nødvendigvis at være ansigt-til-ansigt-relationer, men er i mindst lige så høj grad ansigtsløse, for eksempel når man står i en kiosk og ser på udbuddet af magasiner med 'livsvigtige' ekspertudsagn om alt fra børneopdragelse, over graviditet til sund livsstil og hvordan det helt rigtige bryllup afholdes. De mange ekspertssystemer muliggør på denne måde individets bevægelsesfrihed, idet individet ikke selv behøver at have nærmere kendskab til det enkelte område for at bevæge sig ind på det.

Refleksivitet

Det tredje vigtige karaktertræk ved det senmoderne samfund, som Giddens fremhæver, er begrebet **refleksivitet**. Han påpeger, at hvor man før i tiden ville vælge at handle i overensstemmelse med traditioner eller religiøse forskrifter, er individet i dag mere overladt til sig selv og må derved handle gennem sin egen refleksivitet. Det er på denne måde, vi definerer selvidentiteten.

Senmoderniteten stiller os som nævnt over for et stigende antal valgmuligheder, og da traditioner ikke længere kan bruges som målestok for rigtigt og forkert, må vi i vores refleksion trække på den sekundære viden, som kommer fra eksempelvis

medierne. Traditionernes sociale magtposition erstattes hermed af individets egen selvbestemmelse og frihed. Identiteten udspringer ikke længere af traditioner, men er nu i højere grad blevet et individuelt og formbart projekt for individet.

Giddens står ikke alene med sin skildring af det senmoderne individs identitet som formet af en grundlæggende individualisering og aftraditionalisering. Et eksempel på en teoretiker med et lignende syn på nutidens generation af unge er den tyske ungdomsforsker Thomas Ziehe.

1.4 Ziehe – formbarhed og kulturel frisættelse

Den tyske ungdomssociolog Thomas Ziehe (1947-) tager fat på mange af de samme emner, som Giddens har omtalt i relation til det senmoderne samfund. Ziehes fokus ligger ligeledes på samfundets påvirkning af individet og dets identitetsdannelse i en senmoderne kontekst.

Ifølge Ziehe har udviklingen i vores del af verden siden 1950'erne medført en frisættelse af mennesket på den måde, at overlevede normer og ideer er på vej til at blive værdiløse. Moderne mennesker er blevet frigjort fra sted, slægt, religion og til dels også køn. Akkurat som Giddens pointerer, mener også Ziehe, at alle de instanser, der i det traditionelle samfund medvirkede til, at normer og holdninger blev fasttømrede fra generation til generation og inden for den enkelte klasse eller gruppe, er blevet frisat.

Hvor man før i tiden var mere fastlåst og mere eller mindre kunne regne med at følge kulturelt, socialt og følelsesmæssigt i forældrenes fodspor, er tendensen og holdningen nu, at man har alle muligheder for at forme sit eget liv. Det gælder blot om at tage de, ifølge en selv, rigtige valg.

Ifølge Ziehe ligger der også en ambivalens i denne ændrede tilstand:

"Den kulturelle frisættelse producerer en ejendommelig dobbelttendens: Menneskene bliver i stadig højere grad frisat fra traditionens symbolske grundlag. Konsekvensen af dette er først og fremmest en opskrivning af subjektivitetens betydning. Aldrig før har så mange mennesker haft så meget tid, så mange materielle muligheder, så megen psykisk opmærksomhed, så meget samfundsmæssig symbolik og billeder til at kunne tænke og tale om lykke, om ens lidelse og relationerne til andre og behovet for kommunikation."

Kilde: Ziehe & Stubenrauch (1983)

Hvis man skal "oversætte" ovenstående tilstandsbeskrivelse af samfundet, så handler det om to modstående effekter. På den ene side kan det være frisættende, idet man har større mulighed for at skabe sin tilværelse. På den anden side kan det være belastende, fordi ansvaret for, hvordan ens eget liv former sig, i langt højere grad end tidligere bliver et personligt anliggende.

Det mindsker den sikkerhedsfølelse det er at vide, hvilke forventninger man kan tillade sig at have til tilværelsen. Kravene til den enkelte øges, og det voksende spillerum for ens egne forventninger, drømme og længsler kontra disses begrænsede mulighed for virkeliggørelse kan skabe usikkerhed. Jo mindre ens livsperspektiver og afgørelser kan fastlægges ud fra traditionerne, jo vigtigere bliver ens individuelle beslutninger og valg, og jo mere sætter man sig selv i fokus.

Øget refleksivitet

Begrebet dækker over den mulighed, det enkelte menneske har for at forholde sig til

sig selv. Man må reflektere over sig selv og sine sekundære erfaringer, hvilket vil sige den viden, man er omgivet af fra eksempelvis massemediernes billeder. Man kan tænke over, hvem man er, hvorfor man tænker og handler, som man gør, hvordan man virker på andre osv. Som et led i aftraditionaliseringen er overtro, myter, traditionelle normer og værdier blevet erstattet af videnskabelig viden og rationel indsigt. Den stigende aftraditionalisering af alle områder af tilværelsen betyder, at alt i princippet er til diskussion. Noget, som ifølge Ziehe på den ene side giver **mangfoldigheden** (på grund af stor frihed) og på den anden side skaber **ambivalensen** (usikkerhed) for det enkelte individ.

Formbarheden

Med dette begreb mener Ziehe, at alting er muligt. Alt kan lade sig gøre. Som menneske i tiden skal man være åben for alle muligheder – vælge retning og forme sig selv. I dette ligger også følelsen af ambivalens. På den ene side er det befriende med øgede valgmuligheder, men bagsiden kan være et præstationspres.

"Det, der ikke er skæbne, kan jeg ændre og det, jeg kan ændre, er jeg ansvarlig for, et ansvar jeg ikke længere kan smygge mig uden om."

Thomas Ziehe

Beslutningskonflikterne, valget af livsstil og de heraf resulterende ambivalenser og skuffelser må det enkelte menneske selv tumle med. Alt kan formes. Kroppen, karrieren, uddannelsesforløbet, kæresten etc. Man bliver så at sige i *princippet* instruktør i sit eget liv. Fremhævelse af "i princippet", fordi det ikke altid er muligt at leve op til forventningerne.

Individualisering – den kulturelle frisættelse

Individualisering er den proces i samfundet, hvor individet spiller en stadig stigende rolle og i stigende grad skal træffe beslutninger på egen hånd. Derfor er vi som individer blevet mere og mere fokuserede på, hvordan vi opfattes af andre mennesker. Spørgsmålet om, hvorvidt vores individuelle tilværelse nu er interessant og anerkendt af andre, fylder meget. I denne forbindelse taler Ziehe om et stigende behov for **subjektivering** hos det senmoderne menneske. Ved subjektivering forstås et ønske om, at andre skal se og anerkende ens eksistens og følelser. Dette fører til en vedblivende kamp om opmærksomhed, som vel bedst kan eksemplificeres gennem den ekstreme selveksponering, som i disse år foregår blandt unge på sociale medier som Facebook.

Den kulturelle frisættelse betyder, at individet ikke længere er bundet af tro og

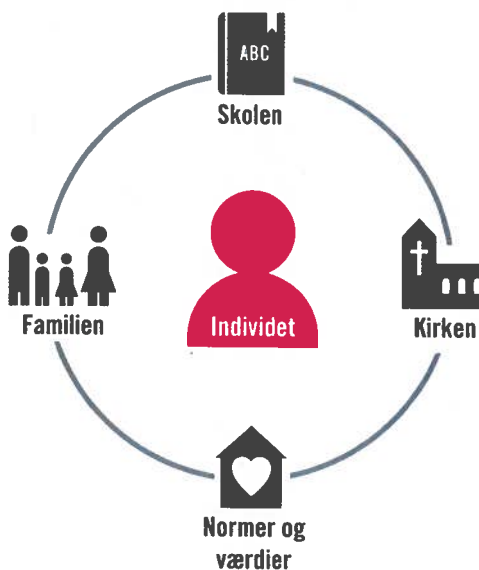
traditioner. De stødpudezoner, man som individ havde tidligere, er for alvor begyndt at gå i opløsning. Med stødpudezoner mener Ziehe, at vi som individer historisk set altid har haft nogle faste retningslinjer at pejle efter. Man kunne så sige søge svar og skabe sin identitet gennem det generelle syn på seksualitet, opdragelse, skole, religionen og ens sociale indplacering i samfundets opbygning. I løbet af udviklingen af det senmoderne samfund har disse stødpudezoner (faste retningslinjer) gennemgået så store forandringer, at det skaber – ja, en mangfoldighed af muligheder og en mængde faldgruber (det ambivalente aspekt). Et eksempel på dette er, at vi ikke længere tager den samme uddannelse som vores forældre eller følger traditionerne fra kirken. Der er altså tale om en helt ekstrem moderniseringsproces, der næsten totalt frisætter individet på det personlige plan.

Resultatet af den proces, som Ziehe beskriver, er, at den enkelte tidligt i sin tilværelse konfronteres med de mange valgmuligheder og samtidig i stor stil ansvarliggøres. Det resulterer i en stadigt stigende individualisme. En individualisme, der samtidig med den store frihed gør, at vi søger flere alternative fællesskaber for ikke at stå alene i tilværelsen.

Derfor søges, i lyset af usikkerheden – de mange valg etc. – efter et grundlag, der kan give indtryk af noget sammenhold, noget tryghed. Noget, der giver mening for den enkelte. Her nævner Ziehe selv eksempelvis rockergrupper, nyreligiøse bevægelser, autonome og de hooliganlignende grupperinger.

Ziehe anvender desuden begrebet **potensering**. Her handler det om at kunne mærke, at man lever. Det handler ofte om at mindske den tomhed og usikkerhed, der kan knytte sig til individet. Den kommer

FIGUR 1.4 Stødpudezoner, der beskytter individet mod det omgivende samfund

til udtryk via ekstreme handlinger såsom bodybuilding, trainsurfing og basejumping. I forlængelse heraf taler Ziehe om **emblematisering**, der er en omsiggribende tendens til via ydre udtryk at markere sig selv eller tilhørsforhold til en gruppe. Det kan være alt fra ringen i næsen til punkerens hanekam eller dyre tøjmærker.

Identitetsdannelsen og vilkårene for dannelsen af unges identitet har ændret sig markant fra det traditionelle samfund til nutidens senmoderne samfund. For din generation er det således helt andre vilkår, erfaringer og begivenheder, som former din identitet, end tilfældet var for både dine oldeforældre, bedsteforældre og forældre.

Fede ord og begreber:

- › Identitet
- › Socialisering
- › Normer – formelle og uformelle
- › Internaliseret
- › Sanktioner
- › Social kontrol
- › Sociale roller
- › Sociale strukturer
- › Rollekonflikt
- › Primær socialisering
- › Sekundær socialisering
- › Referencegrupper
- › Tertiærsocialisation
- › Dobbeltsocialisation
- › Den funktionstømte familie
- › Systemafhængighed
- › Teamfamilien, Svingdørsfamilien, Den patriarkalske familie, Det sociale akvarium
- › Identitetsløs
- › Det senmoderne samfund
- › Valgmuligheder
- › Aftraditionalisering
- › Eventfællesskaber
- › Adskillelse af tid og rum
- › Udlejringsmekanismer
- › Ekspertsystemer
- › Refleksivitet
- › Ambivalens
- › Mangfoldighed
- › Individualisering
- › Subjektivisering
- › Kulturel frisættelse
- › Stødpudezoner
- › Potensering
- › Emblematisering